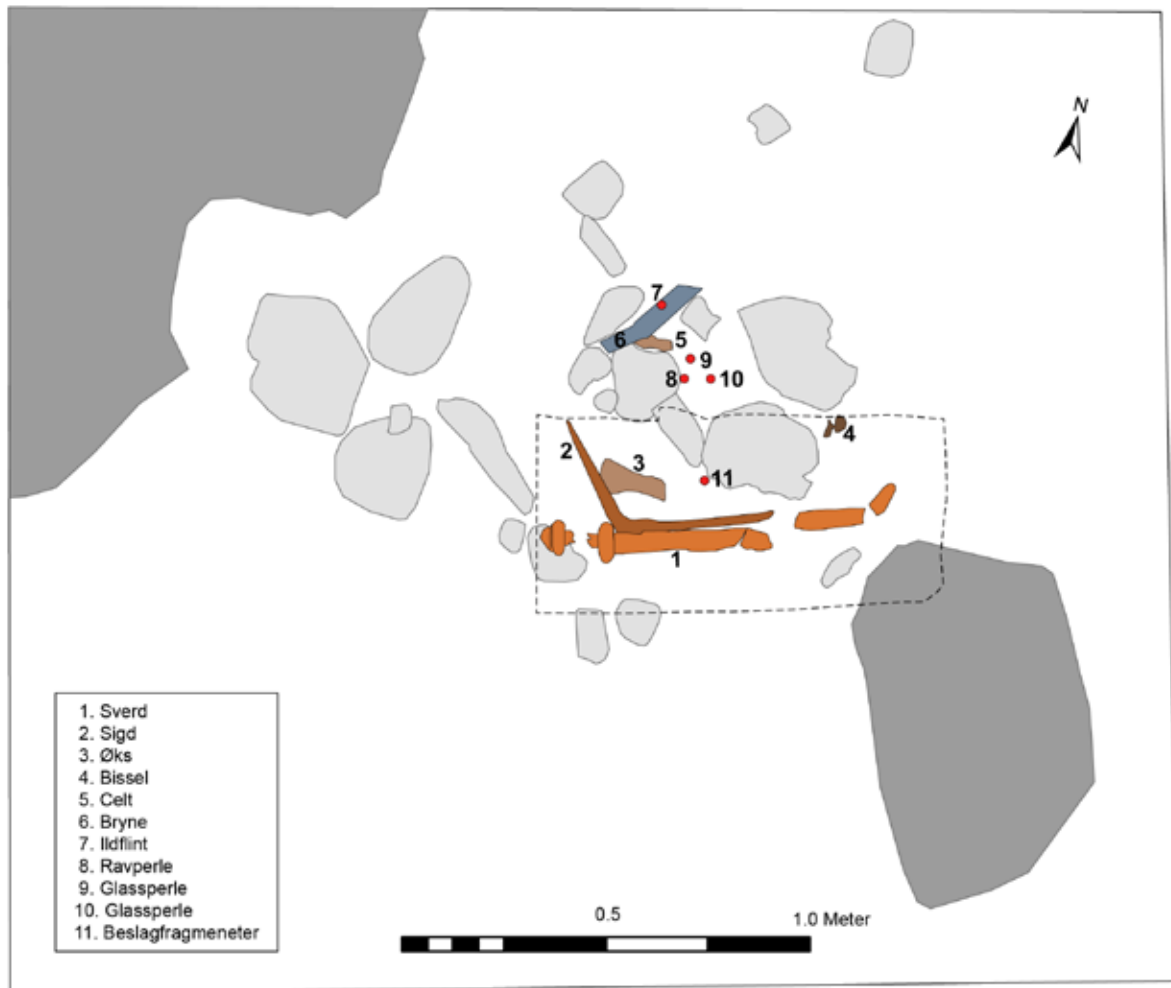

Valland ID 175398/B17086

Gnr/Bnr, 33.442, Kvam herad, Hordaland

Mannsgrav fra yngre jernalder

Av Morten Ramstad, med bidrag av Anders Wahlborg og Camilla C. Nordby

Rapport nr. 428-2016

Innholdsfortegnelse

1. Sammendrag	3
2. Bakgrunn	3
3. Deltakere og tidsrom	3
3.1 Kildekritiske utfordringer	4
4. Formidling	4
5. Beliggenhet	5
5.1 Kulturmiljø	5
6. Problemstillinger og målsetning	8
6.1 Gjennomføring	8
6.2 Utgravingens forløp	8
7. Funn.	11
7.1 Sverd	12
7.2 Øks	13
7.3 Celt	14
7.4 Bissel	15
7.5 Ljå	15
7.6 Perler	16
7.7 Kniver	16
7.8 Fiskekrok	17
7.9 Bryne	17
7.10 Beslag	18
7.11 Hengsel	18
7.12 Ildflint	19
7.13 Ukjent fragment	19
7.14 Krampe	19
7.15 Jernnagler	19
7.16 Jernfragmenter	20
8. Strukturer og funndistribusjon	20
8.1 Relasjon bergknatt, steinheller og grunnfjell, mulig kiste?	20
8.2 Funndistribusjon	21
9. Datering	21
10. Oppsummering	21
11. Litteraturliste	22
12. Fotoliste	23
13. Tilvekst B 17086/1-23	24

1. Sammendrag

Under leting med metallsøker første nyttårsdag 2014 på Valland i Kvam herad ble det funnet et sverd. Funnet ble meldt inn til Fylkeskommunen i Hordaland som 3. januar utførte en befaringsreise der det ble påvist flere gjenstander. Basert på dette gjennomførte Universitetsmuseet i Bergen, med assistanse fra Hordaland fylkeskommune, en sikringsundersøkelse i tidsrommet 6.-9. januar.

Det ble avdekket en grav fra tiden mellom 750-800 e.Kr., tilsvarende sen merovingertid til tidlig vikingtid. Graven har vært anlagt direkte på grunnfjell, inntil en liten bergnabb, uten synlig markering over bakkenivå. Graven kan derfor karakteriseres som en flatmarksgrav. Graven er imidlertid anlagt på en liten forhøyning ved en bakkeknakk og sett nedenfra vil grava derfor fremstått som en forhøyning eller "naturlig haug" i landskapet. Fra grava er det et vidt utsyn over fjorden og det omkringliggende landskapet. Det ble ikke påvist trekull eller andre indikasjoner etter ild. Det var ikke bevart osteologisk materiale. Basert på gravmaterialet representerer konteksten en ubrent mannsgrav. Nedlagt som gravgaver var blant annet et tveeggetsverd, celt, øks, bisset, lja, tre perler, fragmenter av kniver, fiskekrok, jernhengsel og 32 fragmenter etter jernnagler.

Gravkonteksten regnes som ferdig undersøkt. Søk med metalldetektor ga midlertid en rekke utslag i nærområdene. Det kan derfor ikke utelukkes at det er lokalisert flere flatmarksgraver i området.

Konteksten har Askeladden ID 175398, funnene er katalogisert under museumsnummer B17086/1-23.

2. Bakgrunn

Funnet ble gjort av Bård Gauden, en aktiv metallsøker fra Norheimsund. Etter nærmere undersøkelse av et positivt utslag kom det til syne klingen til et sverd. Gauden tok kontakt med Hordaland Fylkeskommune, ved Jostein Aksdal. Etter samråd med fylket ble torva lagt tilbake og konteksten forble urørt inntil fylkeskommunen kom for å befare stedet 3. januar. Det kunne da konstateres at funnet var en del av et tveegget sverd med den nedre del av hjaltet intakt. For å få en bedre forståelse av konteksten åpnet fylkeskommunen en 0,5x1 m lang sjakt. I sjakta ble det påvist fem deler av et sverd. Tett ved sverdet var det et lja, og ved opprensing av profilen ble det like nord for sverd og lja observert ei jernøks. Det ble anslått at lja-bladet lå ca. 20 cm under markoverflata, mens minste overdekning til sverdet kunne ha vært så lite som 5-8 cm. I forbindelse med opprensing like sør for sverdet ble det påvist ni fragmenter av jern, inkludert fragmenter etter en kniv og en nagle (jf. vedlegg, Aksdal 2014). Det ble konkludert med at konteksten representerer en grav fra yngre jernalder. Etter dialog med Universitetsmuseet ble funnene samlet inn av fylkeskommunen og opplegg for videre strategier planlagt.

Utslag med metalldetektor viste at det trolig var flere metallfunn på stedet. Nå som konteksten var brutt lå disse utsatt til for akselerert nedbryting. Siden funnet var gjort i begynnelsen av januar var en særlig oppmerksom på den faren tilfrysing og tele av de våte jordmassene kunne medføre. Funnet fikk og oppmerksomhet lokalt og det ble ansett som vanskelig å sikre konteksten på en god måte. Det var derfor hastverk for å få gjort undersøkelsene så raskt som mulig. Etter dialog med Riksantikvaren ble det innvilget midler til en nødgraving over post 70.

3. Deltakere og tidsrom

Undersøkelsene fant sted 6.-9. januar 2014. Deltakere var Thomas Bruen Olsen og Morten Ramstad fra fornminneseksjonen ved Universitetsmuseet i Bergen. Fra Fylkeskommunen i Hordaland deltok Jostein Aksdal og Tore Slinning 6.-7. januar. Finneren Bård Gauden, var til stor hjelp under hele undersøkelsene og hjalp til både med avtorving, sålding og søk med metalldetektoren.

Ved etterarbeid har Thomas Bruen Olsen vært ansvarlig for digitalisering av tegninger mens Sigrid Hervig har lagt bilder inn i fotodatabasen. Anders Wahlborg har hatt hovedansvar for funngjennomgang, innlegging i gjenstandsdata-basen og skriftlig gjennomgang av materialet, med justeringer av Camilla C. Nordby. Anna Sheperd stod for røntgenbilder mens Angela Weigand har hatt

de videre arbeidsoppgavene i tilknytning til konservering. Morten Ramstad har hatt hovedansvar for etterarbeid og rapport.

3.1 Kildekritiske utfordringer

Siden undersøkelsen foregikk i begynnelsen av januar representerte årstiden den største utfordringen. De første dagene var preget av skiftende værforhold med en del regnbyger. Deretter ble det kaldere, med enkelte snøbyger og fare for nattefrost. Siste dag i felt var spesielt utfordrende der tidvis tette snødrev innebar vanskelige observasjons- og dokumentasjonsforhold.

Lite dagslys innebar korte arbeidsdager med lite optimale fotoforhold. Faren for frost førte til at det hastet med å få opp gjenstandene. Med begrensede ressurser i felt gikk mye av tiden med til uttak i preparater. Samlet førte dette til at det var mindre tid enn ønskelig tilgjengelig for dokumentasjon og fingraving.

4. Formidling

Lokalt skapte funnene stor oppmerksomhet og det var en jevn tilstrømming av besøkende i felt. I media ble blant annet funnet omtalt i NRK Hordaland radio samt i et oppslag i Bergens Tidene (06.01.14) og på Hordaland fylkeskommunes nettsider (07.01.14). Jostein Aksdal har dessuten publisert en populærvitenskapelig artikkel om funnene i Hardanger Historielags Årbok for 2014.

INNHold

Bergens Tidene

LOGG INN

NYHETER

TIPS OSS

FUNN: Gjenstandene kan være fra 700 - 800 etter Kristus. - De sier veldig mye om redskapskulturen fra denne tiden, sier Per Morten Ekerhovd. Fylkeskonservatoren utelukker ikke at de kan avdekke enda flere gjenstander i området. FOTO: HORDALAND FYLKESKOMMUNE

Fant sjeldent vikingsverd i Kvam

Bård Gauden (24) fant det første sverdet som er funnet fra yngre jernalder i Kvam.

GERHARD FLAATEN

Publisert 06.jan. 2014 16:49 Oppdatert 07.jan. 2014 17:23

Figur 1. Oppslag Bergens Tiden 06. januar 2014.

5. Beliggenhet

Funnstedet ligger i dag på dyrka mark som grenser mot en eplehage, på Valland gnr. 33 bnr. 44, i Kvam herad. Det gamle klyngetunet på Valland ligger mellom 60-100 m nordvestover på terrassen. Under krigen var det stor aktivitet i området og i nærområdene er det flere spor etter tyske skytestillinger.

Grava var plassert ut mot en bakkeknekk. Det var ikke spor etter overflatemarkering i form av røys eller jordhaug. Det kan ikke sikkert utelukkes at den tidligere har vært dekt av en lav forhøyning som siden ble ryddet eller pløyd bort. Det er likevel momenter som taler mot dette og som underbygger tolkningen som flatmarksgrav. Selv om konteksten er noe forstyrret var funnene relativt samlet. Det var heller ingen klare indikasjoner på at verken dekkheller eller funn var spredd særlig utover, noe en skulle forvente dersom dette var en bortpløyd haug. Siden grava var anlagt på en avsats nær toppen av bakken ville den likevel nedenfra visuelt framstått som en naturlig haug. Det virker rimelig at plasseringen var bevisst med tanke på at dette var en effekt man ønsket å oppnå. I et slikt bilde er det kanskje likevel rimelig å betegne selve konteksten som monumental siden dette trolig var en tilsiktet bruk og manipulasjon av topografien.

Utsynet fra grava henvendte seg til et stort og åpent landskapsrom. Mot nord, nordøst og nordvest var det synslinjer mot gamle gravhauger og muligens også det yngre jernalders gårdstunet (dersom det befant seg i samme område som det historiske klyngetunet). I sørlig retning var det vidt utsyn over gårdbosetningen lengre nede mot sjøen og utover store deler av Ytre Samlafjorden.

5.1 Kulturmiljø

Fra Valland er det kjent en rekke graverminner fra jernalderen men få gjenstander har i årens løp kommet inn som løsfunn fra jordene på gården. Den første faglige undersøkelsen i området fant sted i 1918. Da undersøkte Håkon Shetelig Skipadalhaugen, som befant seg seg omtrent 100 lengre mot sørøst fra vår graving. Haugen var 16-17 m i diameter og 1,9 m høy. Ved utgravingen ble det dokumenterte heller og tykke trekullag, men ikke gjort gjenstandsfunn utover fire store jernnagler (B6811). Av tidligere registrerte fornminner på Valland kan følgende nevnes: ID 97490 Eikehaugen, gravhaug med skytestilling fra andre verdenskrig, ID 97348 fjernet gravminne/rektangulær steinsetting, ID 97530 gravrøys, ID 97379 kokegroplokalitet, , ID 97323 gravrøys, ID 97319 gravrøys (se figur 3).

Ny kunnskap om forhistorien på Valland kom gjennom Bård Gauden og metallsøking i 2013 og 2014. I nærområdet til grava har han gjort to funn, ca. 40-60 m lengre sør ned i bakkeskråningene; en sølvmynt (B17059) og en grytefot av bronse (ID 214873). Førstnevnte skal omtales noe mer i detalj.

Mynten er klassifisert av Terje Masterud Helland ved Myntkabinettet, Kulturhistorisk Museum, UiO, som en pfenning fra Köln trykt under en av de romerske keiserne Otto I-III (962-1002 e. Kr) (figur 2) (innberetning UiB). Den er 1,9 cm i diameter og veier 1,3g. Mynten er perforert og kan ha vært brukt som et anheng. Gauden pekte ut funnstedet som så ble innmålt med totalstasjon (fig. 4).

Lengre ned mot sjøen har Gauden gjort funn av blant annet et spinnehjul i bly (B17326), en oval bronsespenne av tidlig type med nål (B17319 og B17478) og en ringspenne av jern (BRM1097). Samlet vitner funnene om relativt stor funntetthet på Valland. Kontekstene er usikre, men det er stor sannsynlighet for at både mynten og den ovale spenen stammer fra flatmarksgraver.

Figur 2. Sølvpfenning fra sen vikingtid, perforering indikerer bruk som anheng (foto Svein Skare, avdeling for kulturhistorie, Universitetsmuseet i Bergen).

Figur 3. Beliggenhet og fornminner på Valland (skjermdump Askeladden).

Figur 4. Blått område viser avgrensning av mulig område for flatmarksgravfelt i Askeladden, mens grått rektangel viser utgravingsfelt for gravfunnet (skjermdump Askeladden).

Figur 5. Funnsted avmerket med rødt, merk plassering mot kanten av moreneryggen (figur Thomas Bruen Olsen, UiB).

Figur 6. Grav avmerket med rød firkant, funnsted for mynt avmerket med rødt punkt (figur Thomas Bruen Olsen, UiB).

6. Problemstillinger og målsetning

Ettersom torva var fjernet og deretter en sjakt gravd ned til grunnfjell lå gjenstandene utsatt til. Vann ville naturlig samle seg her. Siden funnet ble gjort i begynnelsen av januar var det store muligheter for tilfrysing og tele, noe som utvilsom ville medføre fare for frostsprengning og annen ødeleggelse av gjenværende gjenstander. Med utgangspunkt i at konteksten var brutt var den på sikt også utsatt for oksidasjon og andre vitringsprosesser.

Hovedproblemstillingen var derfor en umiddelbar utgraving for å ta opp de resterende gjenstander samt å sikre mest mulig informasjon om konteksten, før snøvær og minusgrader satt inn. Undersøkelsene var å betrakte som en akutt nødgraving og var følgelig svært begrenset av karakter. Med lite tid og begrensede midler til rådighet, og stor "fare" for funn av tidkrevende objekter som måtte tas ut som preparat, var det nødvendig med effektive rutiner for dokumentasjon og graving. Dokumentasjonsopplegget var derfor av et mindre omfang enn under mer normale omsetteligheter.

6.1 Gjennomføring

Ved undersøkelsen start ble det tatt utgangspunkt i fylkeskommunens sjakt (figur 7, 9 og 10). Under opprensing av denne viste det seg at flere gjenstander var synlig i profilveggen, i et nivå direkte under fylttheller ca. 20 cm under markoverflaten (fnr. 4 se figur 34). Overflaten ble nøye saumfart med metalldetektor. Det avtegnet seg et område på med utslag på vel en meter i radius fra midten fra fylkeskommunens sjakt. Med utgangspunkt i dette ble det avtorvet et rektangulært felt, som etter hvert kom til å dekke 2,5 m (s-sv til n-nv) x 3 m (s-sv til s-sø). Avtorvingen foregikk varsomt med krafse og graveskei. Fra vel 15 cm under torva og nedover ble alle masser fra de sentrale områdene vannsåldet gjennom svenskesåld med maskevidde på 4 mm.

Selve avdekkingen tok utgangspunkt i 3 nivåer. Toppen av hvert nivå ble dokumentert gjennom fotogrammetri. Underveis i avdekkingen ble overflaten regelmessig gjennomgått med metalldetektor. Gjenstander *in situ* ble målt inn med totalstasjon, mens objekter funnet i såld ble, dersom det var mulig, lokalisert til det området massene stammet fra, vanligvis angitt som et punkt innmålt med totalstasjon innenfor en radius av 10-20 cm.

Utgravingene endte etter at fylt grus og grunnfjell var påvist i hele feltet. Siste dag ble det kaldere og tett snødrev skapte store utfordringer. Hele dagen gikk med på å ta ut resterende gjenstander og preparat, samt en siste fotogrammetri. Det ble ikke prioritert å tegne en profil da denne ikke vil gi nevneverdig informasjon utover 20-30 cm torv, overliggende steinheller og/eller grunnfjell. Imidlertid er det mulig å rekonstruere alle de fire feltprofilene basert på fotogrammetrimodellen.

Gravkonteksten regnes som ferdig undersøkt. Søk med metalldetektor ga midlertid en rekke utslag i nærområdene. Det kan derfor ikke utelukkes at det er lokalisert flere flatmarksgraver i området.

6.2 Utgravingens forløp

6 januar. Avtorving. Pakking og avreise Bergen. Opprensing av fylkeskommunens sjakt. Søk med metalldetektor og avtorving (figur 9 og 12). Diverse forberedelser, orientering ved fylket, utlegging av slanger til sålding etc.

7. januar. Nivå 1. Avtorving avdekte avgrensning mot en lav bergknapp mot nord, sørover ble det rensert fram en konsentrasjon av fylttheller og sørøst for disse kom bart berg til syne igjen. Utvidning av feltet til et område godt utenfor fyltthellene slik at det tilslutt dekte 2,5x3 m (figur 7 og 8).

Sålding av alle masser fra bunnen av nivå 1 tilsvarende like over og ned til hellene, samt områdene i umiddelbar nærhet. Tilslutt viste det seg at det avtegnet seg et svakt rektangulært anlegg, orientert sørøst mot nordvest, på ca. 0,75m x 2 m bestående av rundt 20 små og større heller. Ca. 75 cm sør for midtpunktet i fylkeskommunens sjakt, var det et klart utslag med metallsøkeren på en legering av

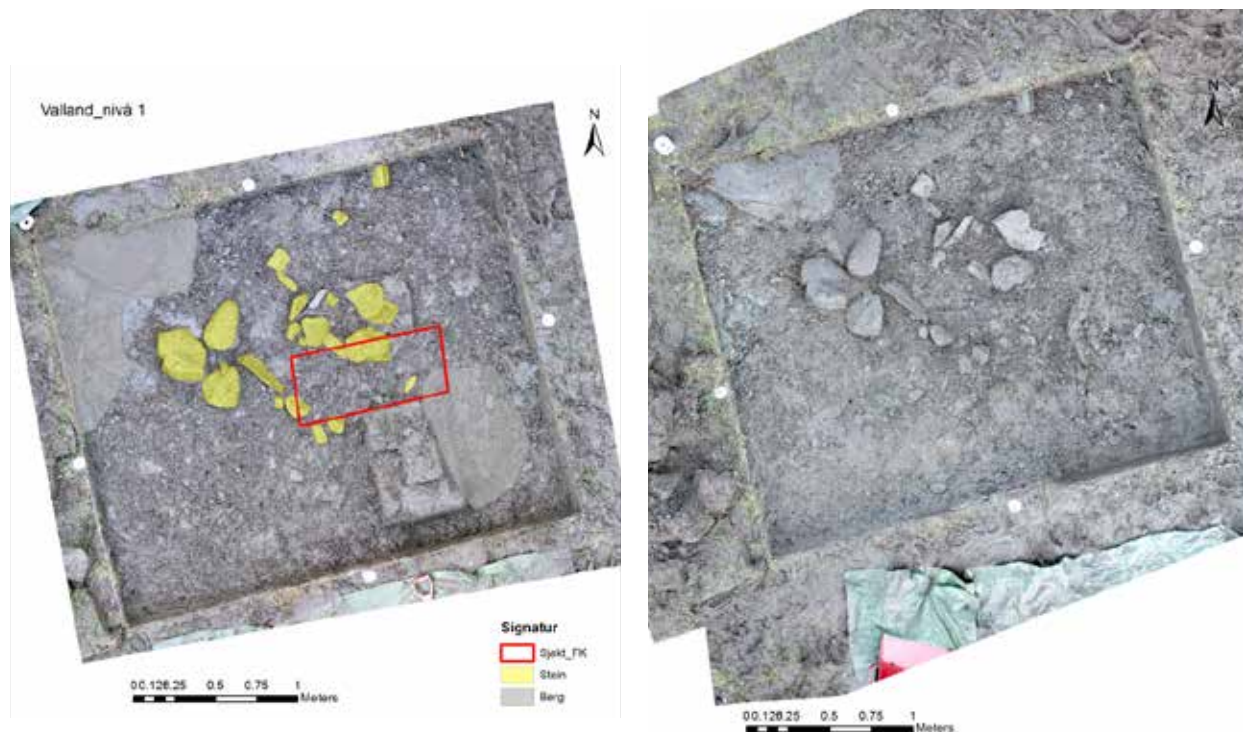
ukjent materiale. Dette var i et nivå klart høyere i torva i et område uten spor etter heller. Fotogrammetri topp nivå 1.

8 januar. Nivå 2. Området i sør med utslag for legering ble renset forsiktig fram, dette løftet ut som gipspreparat. Relasjonen til helleleggingen framstod som uklar, men det ble antatt at det muligens kunne dreie seg om et redeponert objekt. Etter senere røntgen på lab, kombinert med utgraving av preparatet, viste det seg å være en vindusvisker, trolig fra en traktor. Funnet har følgelig ingen relasjon til gravanlegget.

På slutten av dagen var hele området renset fram og dokumentert. Deretter startet fjerning av heller og innsamling av funn fortløpende. Større og/eller mer hele objekter ble tatt inn som gipspreparat. Fotogrammetri, topp nivå 2, som mer eller mindre tilsvarende fotogrammetri topp nivå 1 med unntak av at det viser situasjon etter opprensing samt fjerning av preparat fnr. 4, fnr. 5 og fnr. 6 (se figur 7, samt figur 34).

9. januar. Nivå 3. Fortsatte å fjerne heller, samt fjerne underliggende masser av humusholdig fyltigrus, i form av et mellom 5-10 cm tykt lag. Mulig kantsatte heller nord i anlegget. Dokumentert gjennom fotogrammetri 2 og 3 (figur 8), merk her at hele det øvrige feltet er gravd inkludert området med torvpidestall fra preparat. Gradvis overgang til undergrunnen definert av sterile fyltigrus/vitret fjell og bart berg. Deretter ble jordmasser og torv tilbakeført.

Avreise Bergen, overlevering funn på konserveringsseksjonen, Universitetsmuseet. Utpakking og backup av data.

Figur 7 (til venstre) viser fotogrammetri etter avtorving og opprensing til topp nivå 1 heller, steril nivå til fyltigrus i øvrige områder foruten område med torv i sørøst, før uttak av preparat (moderne og kassert objekt). Hellene er merket med gult, område for fylkeskommunens sjakt i rødt.

Figur 8 (til høyre), fotogrammetri topp nivå 3, siste nivå med steinheller, derav noen kantsatte, merk område med preparat er ferdig gravd. Øvrig felt sterile undergrunnsmasser bestående av fyltigrus/vitringsmasser.

Figur 9. Presenningen markerer funnstedet. Utsyn over Ytre Samlafjorden mot sørøst.

Figur 10. Situasjon før avtorving. Sjakta sentralt er inngrepet gjort i forbindelse med fylkets undersøkelse 3. januar.

Figur 11. Situasjon før graving. I bakgrunnen Jostein Aksdal, Hordaland fylkeskommune, sentralt Bård Gauden, i forkant Thomas Bruen Olsen, Universitetsmuseet. Bildet sett fra funnstedet med utsyn mot vest-sørvest.

Figur 12. Situasjon etter første avtorving, utsyn over fjorden mot sør, mot Vikøy og Aksnes, i bakkant Hernad i Jondal kommune.

7. Funn.

Det ble tilsammen funnet 212 gjenstander av disse er 72 typebestemt, mens 140 foreligger som fragmenter som ikke kan gis noen sikker tolkning. Gjenstandene som ikke er nærmere katalogisert utgjør til sammen 115 g av vekten av den totale funnmengden som er 4725 g.

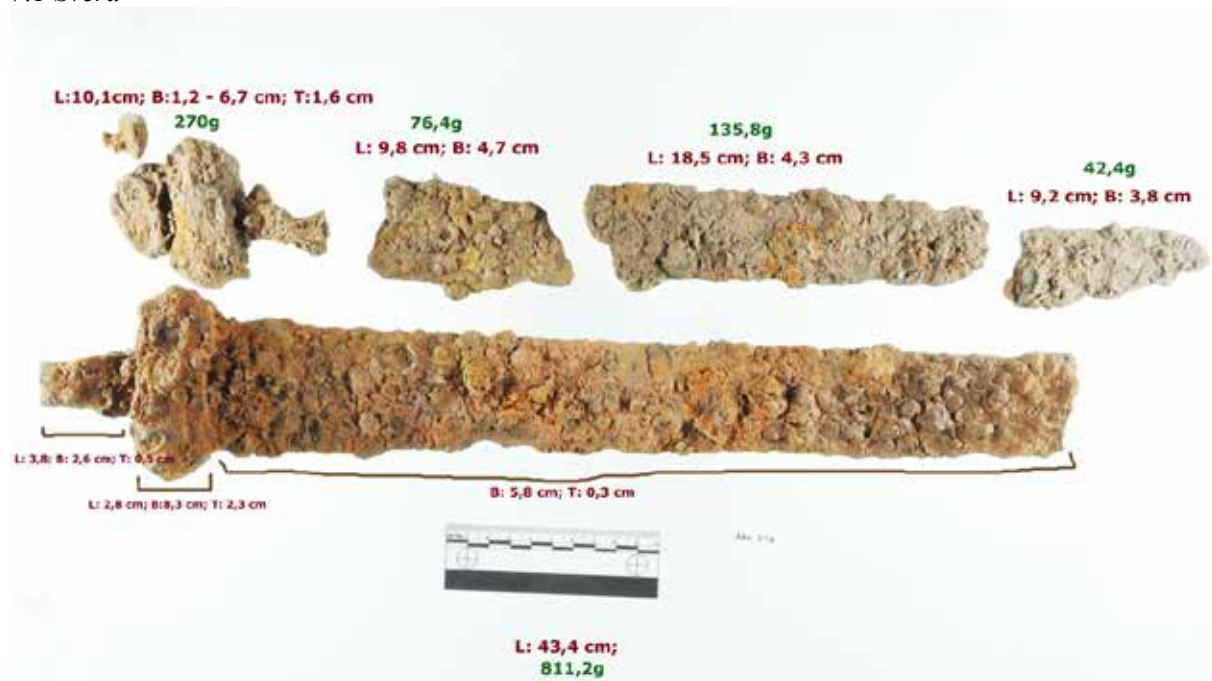
Gjenstandene var ikke ferdig konserverert på tidspunkt av ferdigstilling rapport. Funngjennomgang og klassifikasjon baseres derfor på gjennomgang av gjenstander på konserveringslaboratoriet kombinert med studie av røntgenbilder, foretatt av Anders Wahlborg våren 2014 med justeringer av undertegnede og Camilla C Nordby våren 2016.

Museumsnr.	Unr.	Gjenstand	Antall
B17086	1	sverd	1
B17086	2	øks	1
B17086	3	celt	1
B17086	4	bissel	1
B17086	5	ljå	1
B17086	6	perle	1
B17086	7	perle	1
B17086	8	perle	1
B17086	8	perle	1
B17086	9	kniv	1
B17086	10	kniv	1
B17086	11	kniv	1
B17086	12	kniv	1
B17086	13	kniv	1
B17086	14	fiskekrok	1
B17086	15	bryne	1
B17086	16	bryne	1
B17086	16	bryne	17
B17086	17	beslag	1
B17086	18	hengsel	1
B17086	19	ildflint	1
B17086	20	ukjent	1
B17086	21	krampe	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	3
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1

Museumsnr.	Unr.	Gjenstand	Antall
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	22	nagle	1
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	5
B17086	23	fragment	12
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	2
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	39
B17086	23	fragment	6
B17086	23	fragment	52
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	11
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	1
B17086	23	fragment	1

Tabell 1. Funnliste.

7.1 Sverd

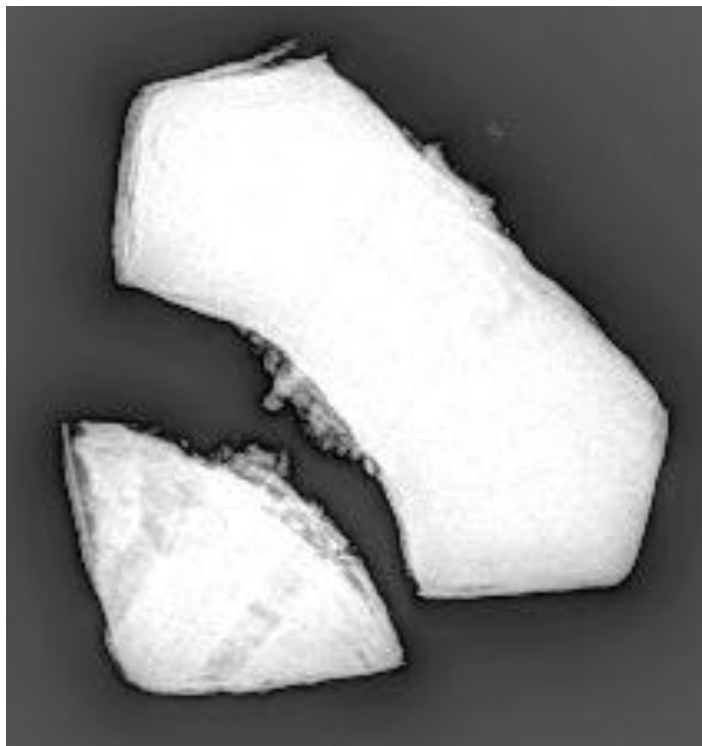

Figur 13. Sverd med mål (B17086.1).

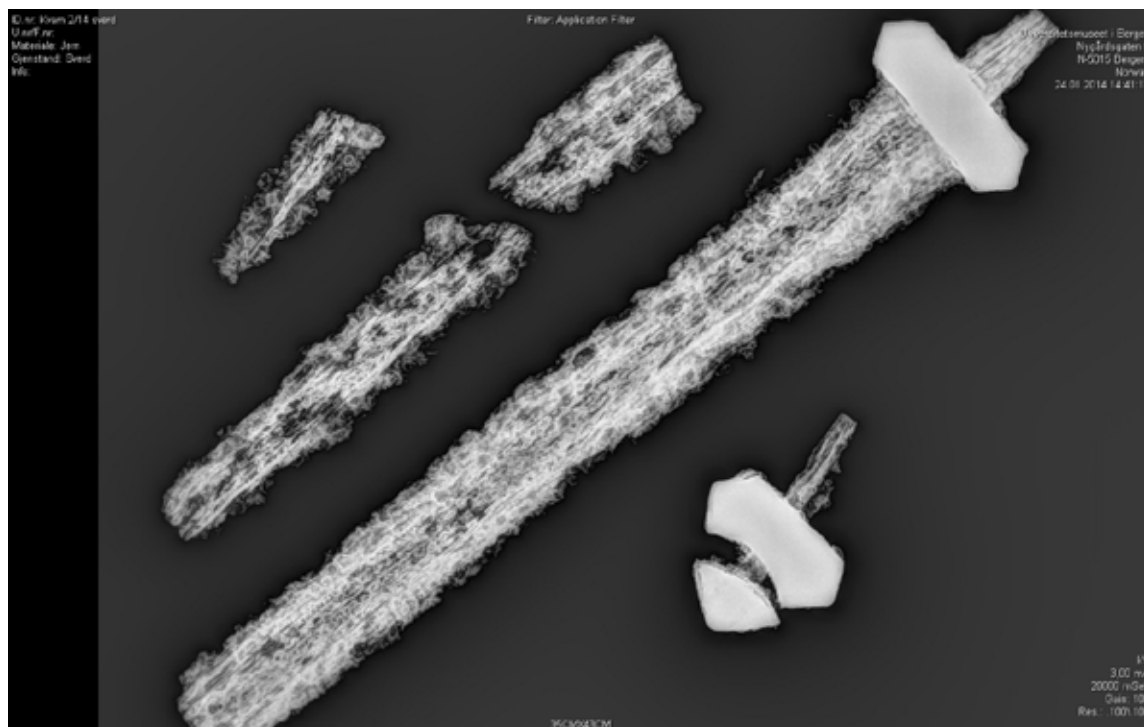
Sverdet ble tatt opp ved fylkeskommunenes forundersøkelse. *In situ* var det orientert fra vest (sverdknappen) mot øst. Det har en tveegget klinge og de fem fragmentene måler til sammen 91 cm fra toppen av knappen til odden. Klingens bredde på mellom 5,8 og 3,8 cm og smalner gradvis ned mot odden, total lengde er 80,9 cm. Samlet veier sverdet 1,3 kg.

Røntgenbilder viser klingen har en mønstersmidd blodrann (figur 15).

Sverdet er av Petersens type B, som har en tresidig knapp i massivt jern og er festet til hjaltet ved at tangen er stukket gjennom knappen, ikke med nagler. I materialet Petersen (1919: 61-62) går igjennom er det 22 eksemplarer av denne typen. 14 av disse er tveeggede og kun en eller to har mønstersmidd klinge. Type B er i hovedsak funnet i Trøndelag og på Vestlandet. B-sverd blir ofte funnet sammen med økser av typene A, B og C og dateres til andre del av merovingertid og begynnelsen av vikingtiden, ca. 750-800/825 e.Kr. (Gudesen 1980, fig. 16, se og Helgen 1982). Aksdal mener at sverdet trolig er en karolinsk variant produsert i nordre del av Frankrike (Aksdal 2014, se og Petersen 1919, Gudesen 1980), andre viser til den utbredte nordiske distribusjonen (Oakeshott 2002:3-4, Pierce 2002:34, se og Petersen 1919: 202-203, 207).

Figur 14. Røntgenbilde sverdknapp.

Figur 15. Røntgenbilde sverd, merk klingens mønstersmidde blodrann.

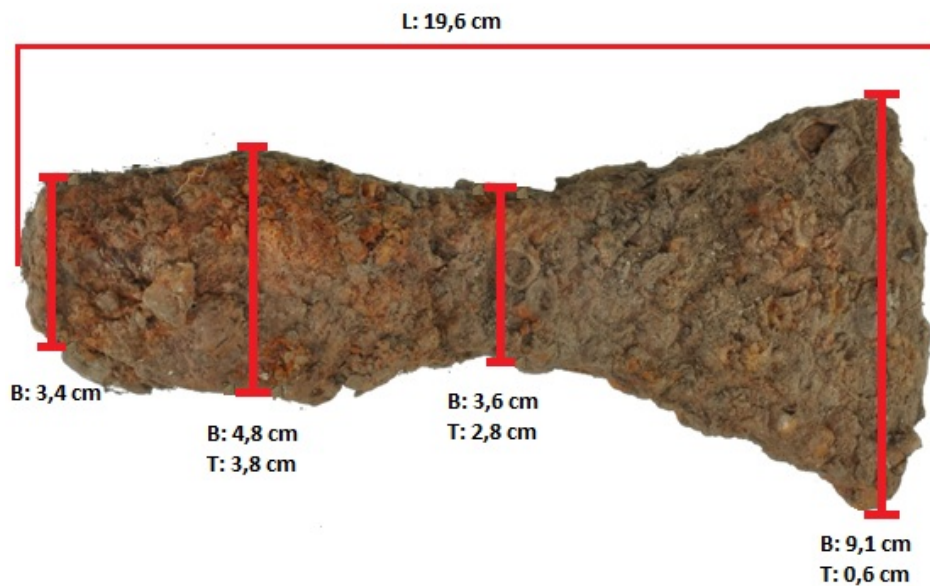
7.2 Øks

Øksa kom fra profil i fylkeskommunens sjakt, like ved funnsted for lja og sverd (figur 16-17). Øst vest orientert med nakke i øst blad i vest. Øksa er 19,6 cm lang og breddene varierer fra 3,4 (nakken) til 9,1 cm (eggen). Eggen er 0,6 cm tykk og rundt skafthullet er øksa 3,8 cm tykk. Dette er en smaløks som typologisk hører hjemme under Petersens A-type (1919).

Kronologisk hører A- type økser hjemme i tidsrommet andre del av merovingertid og begynnelsen av vikingtid. I litteraturen trekkes det frem at A- øksene har en grunnform som man ser igjen i flere av øksetypene som preger materiale fra vikingtid (Petersen, 1919: 37-38, Gudesen 1980; fig 16).

Figur 16. Øks (B17086.2).

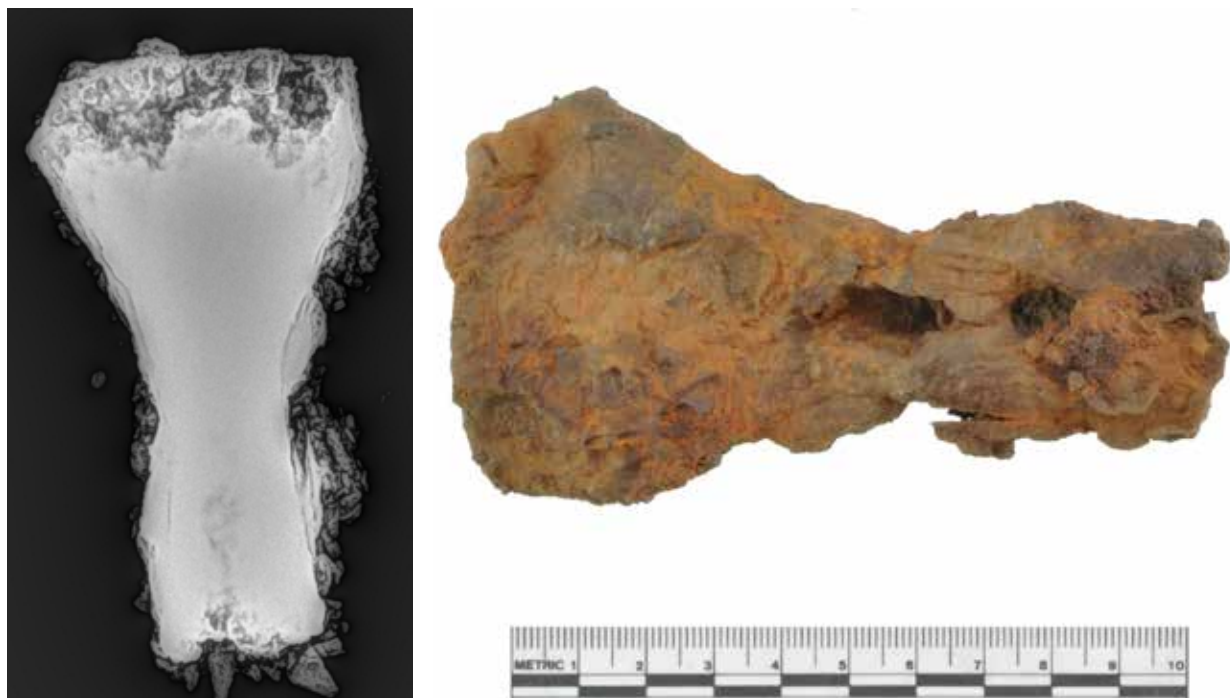

Figur 17. Øks med mål.

7.3 Celt

Celten måler 10,9 cm lang og har en 6 cm bred egg (figur 18). Midtpartiet er 2,6 cm bredt og nakken er 3,2 cm bred. Eggen er tydelig krummet. Den ble tatt ut i preparat som ble innmålt *in situ*.

Petersen skiller mellom celter med krum egg (R.402) og celter (R.401) med rett egg, og vurderer de som redskaper til henholdsvis jordbruk og arbeid i tre (Petersen, 1959: 161), men tar forbehold om at det nok ikke er et veldig tydelig skille. Det er lite variasjon blant celtene med krum egg (i motsetning til de med rett). Lengden ligger på mellom 10 og 15 cm bredden på eggen varierer mellom 3,3 – 7,5. Celten fra Valland er derfor en av de mindre utgavene av denne typen celt.

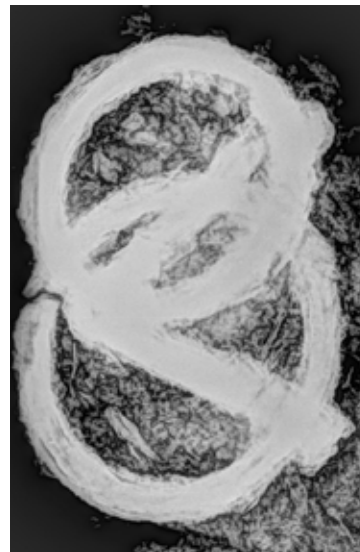
Figur 18. Celt, røntgen venstre, foto høyre (B17086.3).

7.4 Bissel

Bisselet ble tatt ut i preparat som ble innmålt i felt. Det består av to ringer som har en diameter på 8,5 og 7,2 cm. Munnstykket som består av to ca. like lange ledd på henholdsvis 8,1 cm og 7,8 cm. Ringene er noe flate og har et rektangulært tverrsnitt. Delene ble funnet sammen og fremstår uforstyrret etter deponering. Det ser ut til at bisselet har blitt brettet sammen og lagt ned for seg selv, og ikke på en hest (figur 19).

Bisselet er av den enkleste, men også den mest utbredte typen fra yngre jernalder. Bisselet fra Valland har klare paralleller til Petersen figur. 1 (1951: 11) og R. 567. Disse har en enkel forbindelse av bittet, og har oftest flate eller firkantede ringer. Det er stor variasjon, mange av eksemplarene har ulik lengde på de to leddene bittet består av, mens andre har lik lengde. Det er også stor variasjon i størrelsen på ringene. Gjennomsnittlig størrelse på ringene er mellom 6 og 8,5 cm, men det fins bisselet som både er mindre og større enn dette. Tilsvarende bisselet fra Valland er det relativt vanlig at de to ringene har forskjellig størrelse.

Petersens materiale inneholder om lag 300 bisselet av denne typen. Denne typen bisselet finner man fra merovingertid og opp igjennom hele vikingtiden.

Figur 19 og 20. Øverst til høyre røntgenbilde bisselet i preparat, foto under etter graving preparat (B17086.4).

7.5 Ljå

Ljåbladet er 48 cm langt og 1,9 – 3,5 cm bredt (figur 21). Den ble gravd ut ved fylkeskommunen undersøkelse. Basert på deres angivelser er posisjonen angitt på tegning (figur 34).

Som gravgave er ljåen en ny gjenstandskategori som først tilkommer ved overgangen til yngre jernalder. Den vanligste lengde på ljåbladene er fra 43 til 56 cm, mens bredden kan variere fra 2 cm til 4,1 cm. Utover størrelsen finner Petersen (1959: 143-145) relativt lite variasjon innenfor ljåbladene, de minste av ljåbladene er såpass små at de er vanskelig å skille fra de største sigdene. Alle de minste ljåbladene (mindre enn 40 cm) kan dateres til merovingertid, men flere av de aller største kan også dateres til denne perioden.

Figur 21. Foto av ljà (B17086.15).

7.6 Perler

Figur 22-24. Perler. Fra høyre mot venstre blå sylindrisk glassperle (B17086.6), ravperle (B17086.8) og sirkulær gråhvit glassflusssperle (B17086.7).

Perlematerialet består av to i glass og en i rav. Perlene ble funnet i såld, men funnområdet/området massene stammer fra ble innmålt med ± 15 cm nøyaktighet fra punkt på plantegning (figur 34).

Undernummer 6 er en sylindrisk blå glassperle, 0,9 cm lang og 0,7 bred i tverrmål. Undernummer 7 rund perle med avrundete kanter, i gråhvit glassfluss, 0,85 cm lang og 0,5 cm bred. Ravperlen, undernummer 8, var brukket i to. Satt sammen 1,4 cm lang og 0,6 cm i tykkelse. I hullet er det rester av mulige fiber. Perlen er flattrykket oval. Formen skiller seg noe ut (jf. varianter i Resi 2011:112-113) siden det er foretatt små dekorative innsnitt i de avrundede sidekantene slik at den i plan neste får en slags blomsterform.

7.7 Kniver

Det ble funnet 11 fragmenter av mulige kniver (figur 25). Ingen av disse er hele gjenstander, men på grunnlag av en tydelig markert rygg og egg i tillegg til størrelse så virker knivfragment å være den mest trolige for de fleste tolkningen. Flere av fragmentene har trolig også hørt sammen så det samlede antallet kniver ville vært lavere enn antall fragmenter. Det kan likevel ikke utelukkes at noe kan representere fragment av øvrige redskap slik som pilspisser.

Figur 25. Fragmenter av kniv til venstre (B17086.23), til med høyre knivfragment med overgang mellom blad og tange bevart (B17086.9).

Det er ikke mulig å si så mye om hva slags type kniver dette har dreid seg om utover at størrelsen på fragmentene tilsier at det er mindre redskapskniver. To av fragmentene (figur 25, undernummer 9) representerer fragmentene fra overgangen mellom tange og blad. På begge disse ser det ut til at bladet har hatt en rett og buet rygg ikke ulikt Petersens figur. 106 (1951:193). Dette er en relativt liten gruppe kniver hvor en stor overvekt er datert til merovingertid og tidlig vikingtid.

7.8 Fiskekrok

Fiskekroken er av jern, den er 1,9 cm lang. Kun agnor og stilk er bevart (figur 26).

Selv om fiskekroker er kjent i gravmateriale er de ikke særlig vanlige. Krokene kan imidlertid være underrepresentert (Petersen 1951: 277). Siden de er små og tynne vil de i følge Petersen i større grad enn det øvrige metallmaterialet ha erodert/rustet opp og forsvunnet.

Figur 26. Fiskekrok (B17086.14).

7.9 Bryne

Det ble funnet en rekke større og mindre fragmenter av rødlig skifrig sandstein (figur 27). De største bitene ble innmålt *in situ*, mens en rekke mindre fragmenter kom fra såld.

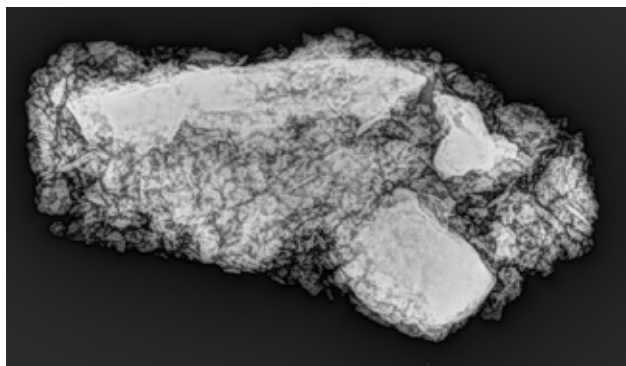
Det var mulig å sette sammen flere av bitene til et avlangt bryne, med rektangulært tverrsnitt. Brynet bar tydelig slipespor, trolig etter bruk mot kniver og øvrige eggredskaper av jern. Tilsvarende lange og smale bryner i skifrig materiale er vanlig i yngre jernalders graver (Petersen 1951:254).

Figur 27. Bryne (B17086.15).

7.10 Beslag

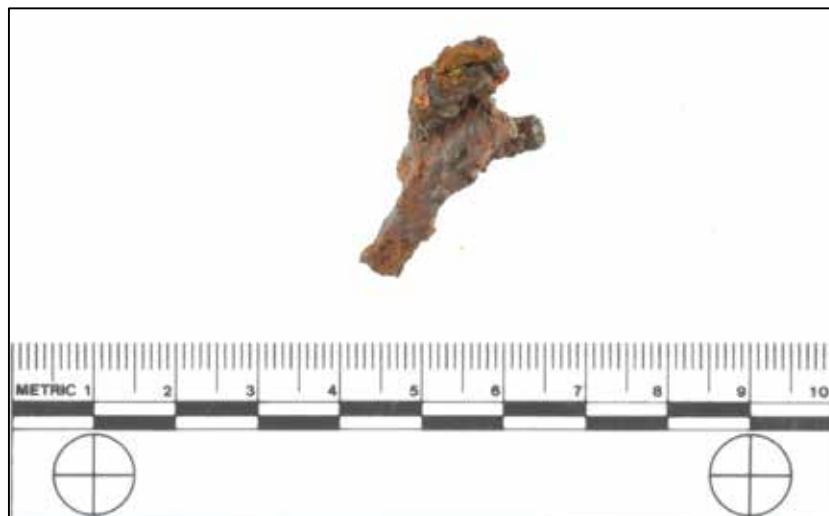
Et langt, flatt og buet stykke jern, fragmentert og med spor av tre nagler. Tolkes som et beslag, muligens til et skrin eller lignende (figur 28-29). Det har en samlet lengde på om lag 15 cm og er om lag 2,3 cm bredt.

Figur 28-29. Beslag, røntgen til høyre foto venstre (B17086.17).

7.11 Hengsel

To jernteiner hvor endene er bøyd rundt hverandre. Kan representere en mulig form for hengsel (figur 30).

Figur 30. Mulig hengsel (B17086.18).

7.12 Ildflint

Et lite trekantet patinert flintstykke med knusespor langs flere av eggene, representerer trolig en ildslagningsstein (figur 31). Ildflint er vanlig i graver fra yngre jernalder. Merk at stykket er gråhvitt og sterkt krakelert, tydelige indikasjoner på at det har vært utsatt for sterk varme. I denne sammenhengen er det interessant å merke seg at dette er det eneste objektet i graven som har spor etter varmepåvirkning. Det er heller ikke gjort øvrige observasjoner under gravingen som tyder på sterkt varme og ild.

Innmålt *in situ*.

Figur 31. Ildslagningsstein, flint (B17086.19).

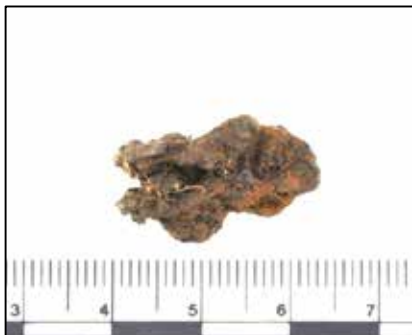
7.13 Ukjent fragment

Lite 2, 8 cm langt jernstykke, som munner ut i en 2,2 cm bred og 0,2 cm tykk egg (figur 32). I motsatt enden av "eggen" er det 1,5 cm bredt og 0,8 cm tykt. Det kan ikke utelukkes at det i denne enden har vært mulig å skjefte objektet til et treskaft. Det er derfor verd å merke seg funn av nagler i det samme området som jernredskapet. Direkte paralleller er ikke kjent og funksjonen er usikker. En tolkning er at dette dreier seg om et redskap brukt i forbindelse med finere arbeid i tre.

Figur 32. Ukjent jernredskap, mulig egg pekende mot høyre (B17086.20).

7.14 Krampe

Ca. 2 cm langt og 0,5 cm bredt stykke av jern, bøyd midt på med flate ender (figur 33). Den kan for eksempel representere en krampe.

Figur 33. Mulig jernkrampe (B17086.21).

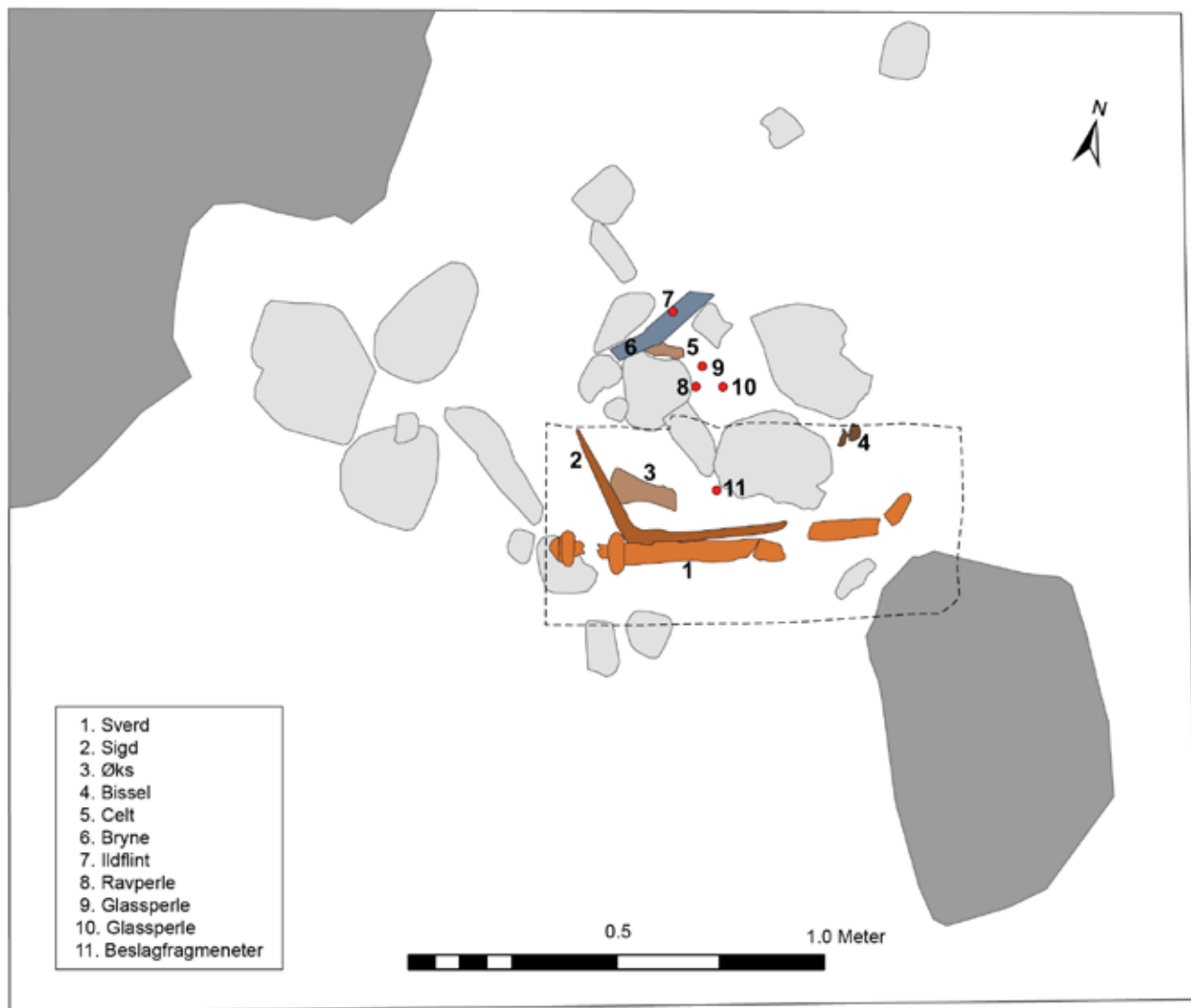
7.15 Jernnagler

Det ble funnet i alt 32 sikre fragmenter av nagler. De aller fleste av disse fremstår som fragmentariske. Noen er bare bevart med stilkene og andre kun ved naglehode. De ser ikke ut til å være av noen enhetlig type. Det er både runde og rektangulære naglehoder, og dette samme gjelder stilkene. Trolig er en del fragmenter av den samme naglen.

7.16 Jernfragmenter

Den største funnkategorien målt i antall enkeltfunn er fragmenter. En stor andel av disse er trolig rester av naglehoder eller stilker, men dette lar seg ikke avgjøre helt sikkert. Noe av disse kan og være fragmenter kniver, beslag og øvrige mindre gjenstander i jern.

8. Strukturer og funndistribusjon

Figur 34. Planskissen viser utgravingsfeltet. Inntegnet er og gjenstander funnet in situ eller i såld der massen er relatert til område +/-15 cm. Merk, plassering av sverd og lja er hentet fra planskisse gjort ved fylkeskommunens forundersøkelser. Lysegrått viser fyltithellene som dekte grava/funnene, mens mørkegrå signatur representerer berg (tegning og rekonstruksjon Thomas Bruen Olsen, UiB).

8.1 Relasjon bergknatt, steinheller og grunnfjell, mulig kiste?

Grava er plassert i en lav fordypning mellom en bergknatt i nordvest og og bart berg ca. to meter mot sørøst (figur 7 og 34). Dette mellomliggende området er dekt av 10-50 cm store fyltitheller, antallet er noe usikkert grunnet fylkeskommunene sjakt, men har sannsynligvis bestått av 20-30 heller. Gjenstandene ble funnet direkte under hellen i humusholdige vitringsmasser beliggende rett på berget. Funnlaget mellom hellene og grunnfjellet/vitringsmasser kunne være mellom 5 cm til maks 10 cm

tykt. Mot bunnene virket det som noen av steinhellene kunne være kantsatte, muligens for å støtte en konstruksjon, slik som en lav kiste eller lignede (figur 8). I denne forbindelse er tilstedeværelse av 32 nagler, samt en rekke jernfragmenter som godt kan stamme fra nagler. Siden de fleste naglene ble funnet i såld er de ikke nøyaktig målt inn noe som ville kunnen være med på å styrke en tolkning om at den avdøde har vært plassert i en trekiste eller lignede trekonstruksjon. Likevel, siden massene er funnet rett under hellene, oppe på delvis i vitringsmasser, virker det ikke urimelig at døde har vært lagt i en kiste eller lignede som siden har råtnet med den følge at hellene har seget ned på toppen av undergrunnsmassene.

8.2 Funnndistribusjon

Samtlige av gjenstandene funnet *in situ*, eller der såldemassenes lokalisering var kjent, knyttet seg til området med steinhellene (figur 34).

To samlinger avtegner seg. Sverd, lå, øks og beslagfragmenter i et område lengst mot sør, dernest et område 20-40 cm lengre nord med funn at de tre perlene i en samling, og tett ved og noe nord for dette celt, bryne og ildflint. Bisselet ble funnet noe for seg selv, ca. 20-40 cm øst for de to hovedkonsentrasjoner med gjenstander. Når det gjelder gjenstandenes orientering var det ingen klare overordnede mønster. Sverdet var orientert fra vest-sørvest mot øst-nordøst, mens blad til øks og celt pekte vest-nordvest.

9. Datering

Gravgodset inneholder gjenstandstyper karakteristisk for overgangen mellom merovingertid og vikingtid, med kombinasjoner vanlige i det vestnorske funnmaterialet (Helgen 1982:65). Sverdet og øksen gir holdepunkter for en mer presis dateringsramme. A økser hører hjemme i andre halvdel av merovingertid og går ut av bruk i tidlig vikingtid, rundt 825 e.Kr. (Petersen 1919:37-38, Braathen 1989:32). B-sverd ser ut til å ha en noe snevrere brukstid, trolig innenfor perioden 750-800/825 e.Kr (Petersen 1919, Gudesen 1980, Helgen 1982, Oakeshott 2002). Utover dette er det noen av knivene som har en form som også ofte dukker opp innenfor det samme tidsrommet. Det er derfor mye som taler for at gravleggelsen har funnet sted i overgangen mellom merovingertid og vikingtid og mest sannsynlig innenfor tidsrommet 750-800/825 e. Kr.

10. Oppsummering

Utgravingen tok utgangspunkt i fylkeskommunens sjakt og funnsted for sverd, lå og øks. Det ble avdekket en grav fra sen merovingertid-tidlig vikingtid. Øvrige gravgaver bestod av en celt samt en mulig liten celt, bisset, en liten fiskekrok av jern, 32 jernnagler, beslag og ulike jernfragmenter samt to glassperler og en ravperle. Gjenstandskombinasjonen tyder på en mannsgrav mens typologiske trekk med øks og sverd vitner om en gravlegging i perioden 750-800/825 e. Kr.

Det var ingen klare spor etter ild og graven representerer derfor mest sannsynlig en inhumasjon. Det var en klar relasjon mellom funndistribusjon og heller samt jernnagler innenfor et avgrenset område. En mulig tolkning er at den døde har vært lagt i en tre kiste mellom en fordypning i grunnfjellet, som dernest er dekt med et lag heller og på toppen av dette er det lagt torv. Siden grava er lagt i en liten forhøyning på en terrassekant ville den nedenfra framstått som en mer monumental haug.

I 2013-2014 ble det med metaldetektor gjort flere funn i jordene på Valland, inkludert en skålformet spenne av tidlig type og en pfenning fra Köln (962-1002 e. Kr) samt et spinnehjul i bly. Samlet indikerer dette tilstedeværelsen av en rekke flere yngre jernalders graver på innmarken til gården. Det skal i tillegg nevnes en annen grav undersøkt i mai 2014 noe nærmere Norheimsund, på Tolo. Gravgravene består blant annet av enegget sverd, spyd, 12 pilesvisper med mer. Sistnevnte er datert 50-150 år før Vallandgraven. Samlet vitner disse funnene om at det i slutten av merovingertiden og overgangen til vikingtiden har vært stabil bosetting i Kvam, med overskudd og rikdom.

11. Litteraturliste

Aksdal, J. 2014. Historia i bakken. Kvam i førhistorisk tid. *Hardanger historielag Årbok* 2014: 25-37.

Braathen, H. 1989. Ryttergraver. *Politiske strukturer i eldre rikssamlingstid*. VARIA 19. Universitetets oldsaksamling. Universitetet i Oslo.

Gudesen, H. G. 1980. *Merovingertiden i Øst-Norge: kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp*. Varia 2.

Helgen, G. 1982. *Odd og Egg. Merovingertidsfunn fra Hordaland, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske avhandlinger, No. 3-1982. Historisk Museum, Universitetet i Bergen.

Oakeshott, E. 2002. Introduction to the Viking Sword, in Pierce, Ian G.: *Swords of the Viking Age*. The Boydell press, 1-14.

Petersen, J. 1919: *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Oslo: Videnskapsselskapets skrifter.

Petersen, J. 1951: *Vikingetidens redskaper*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo

Pierce, I.G. 2002: *Swords of the Viking Age*. The Boydell press.

Resi, H. G. 2011: Amber and Jet. I: Skre, Dagfinn. (red.) *Things from the town. Artifacts and inhabitants in Viking-age Kaupang*. Norske oldfunn XXIV: 107-141.

12. Fotoliste

Foto nr.	Fil nr.	Motiv	Situasjon	Retning	Dato	Sign
	DSC00301	Presenning markerer funnstedet, utsyn over Ytre Samlafjorden	Situasjon før graving	sørøst	07.01.14	MR
	DSC00307	Baard Gauden, viser funnstedet, TBO i bakgrunnen	Situasjon før graving	vest	07.01.14	MR
	DSC00314	Baard Gauden utfører søk metalledetektor	Arbeidsbilde	sør	07.01.14	MR
	DSC00318	Fylkeskommunens sjakt	Før avtorving av felt	sørvest	07.01.14	MR
	DSC00319	Under avtorving dag 1		nord, nordvest	07.01.14	MR
	DSC00334	Dag 2, i sv hjørne pidestall med uttakssted preparat "vindusvisker"	Under opprensing av felt før utviding	nord, nordvest	08.01.14	MR
	DSC00387	Utsyn fra felt over Valland og Ytre Samlafjorden		sør, sørøst	09.01.14	MR
	DSC00388	Utsyn fra felt over Valland og Ytre Samlafjorden		sør	09.01.14	MR
	DSC00389	Utsyn fra felt mot bebyggelse på Valland i vest		vest	09.01.14	MR
	DSC00391	Utsyn over fjorden mot Vikøy og Aksnes, TBO i bakgrunnen	Før utviding av felt, opprensing nivå 1	sør	09.01.14	MR
	_MG_3894	Opprensking område med preparat "vindusvisker"	Før uttak preparat	nord, nordøst	08.01.14	MR
	_MG_3914	Opprensking område med preparat "vindusvisker"	Før uttak preparat	nord	08.01.14	MR
	_MG_3907	Felt, topp nivå to med steinheller og uttakssted preparat	Undergraving nivå 2	nordvest	08.01.14	MR
	_MG_3911	Celt og bryne <i>in situ</i>	Undergraving nivå 2	nordvest	08.01.14	MR
	_MG_3911	Bryne <i>in situ</i> , etter fjerning av celt	Undergraving nivå 2	nordvest	08.01.14	MR
	_MG_3923	Felt, topp nivå 3	Før graving nivå 3	nord, nordøst	09.01.14	MR
	_MG_3924	Baard Gauden med funn av glassperle i såld	Arbeidsbilde	sør	09.01.14	MR
	_MG_3927	Felt, sterilt nivå	Etter graving nivå 3	nord, nordøst	09.01.14	MR
	_MG_3928	Felt, sterilt nivå	Etter graving nivå 3	nordvest	09.01.14	MR
1		Valland_nivå 1_ortophoto				TBO
2		Valland_nivå 2_ortophoto				TBO
3		Valland_nivå 3_ortophoto				TBO
		Serie 1, fotogrammetri	Topp nivå 1			TBO
		Serie 2, fotogrammetri	Topp nivå 2			TBO
		Serie 3, fotogrammetri	Topp nivå 3			TBO

13. Tilvekst B 17086/1-23

- 1/ *Tveegget sverd* av jern av Petersen type B. Foreligger i fem deler. Mål: L: 91,0 cm, største bredde på kling: 5,8 cm.
- 2/ *Øks av jern* av Petersen type A. Mål: L: 19,6 cm, bredde over eggen: 9,1 cm,
- 3/ *Celt av jern* med krum egg. Mål: L: 10,9 cm, b: 6,0 cm. T: 3,1 cm.
- 4/ *Bissel av jern* med toleddet bittstang nær type R 567 / Petersen fig. 1. Bisselringene har et rektangulært tverrsnitt og ytre tverrmål på henholdsvis 7,2 cm og 8,5 cm. De to leddene som utgjør munnbittet er henholdsvis 7,8 og 8,1 cm. Største diameter: 8,5 cm.
- 5/ *Ljåblad* av jern. Mål: L: 48,0 cm, stb: 3,5 cm.
- 6/ *Perle av blått glass*. Sylindrerformet. Mål: Tverrmål: 0,9 cm, t: 0,7 cm.
- 7/ *Perle av gråhvit glassfluss*. Tilnærmet rund. Mål: Tverrmål: 0,85 cm, t: 0,5 cm.
- 8/ *Perle av rav*. Flattrøkt, oval med avrundede sider med små dekorative innsnitt. Opprinnelig i to deler. Limt. Mål: L: 1,4 cm, b: 1,1 cm, t: 0,6 cm.
- 9/ *Syv fragmenter av en jernkniv*. Både blad- og tangefragmenter bevart. Samlet vekt: 33,73 gram.
- 10/ *Fragment av jernkniv*. Kun overgang mellom blad og tange bevart. Mål: L: 6,0 cm, b: 2,6 cm, stt: 0,6 cm.
- 11/ *Fragment av jernkniv*. Kun overgang mellom blad og tange bevart. Mål: L: 6,0 cm, b: 2,5 cm, stt: 0,6 cm.
- 12/ *Fragment av jernkniv*. Trolig fragment av fremre del av et knivblad. Selve odden mangler, det samme gjør tangen og bakre del av knivbladet. Mål: L: 2,8 cm, b: 4,2 cm, stt: 0,6 cm.
- 13/ *Fragment av tange av jern*. Mål: L: 3,0 cm, b: 0,9 cm.
- 14/ *Fragment av fiskekrok av jern*. Nedre del av fiskekrok med mothake. Mål: L: 1,9 cm, b: 0,3 cm.
- 15/ *Bryne av skifrig sandstein i to deler*. Det er tydelige slipespor på begge fragmentene. Samlet lengde 29,3 cm.
- 16/ *Fragmenter av bryne av skifrig sandstein*. Til sammen 34 fragmenter. Samlet vekt: 315 g.
- 17/ *Fragmenter av buet beslag av jern*. Til sammen tre fragmenter med rester av nagler. Mål: L: 13,5 cm, b: 2,7 cm.
- 18/ *Fragment av leddet jerntein, mulig hengsel*. Mål: L: 3,4 cm, b: 0,5 cm.
- 19/ *Ildflint*. Sterkt varmepåvirket og krakelert. Mål: L: 3,5 cm, b: 2,2 cm, t: 2,1 cm.
- 20/ *Lite redskap i jern*. Celtformet, ukjent bruk. Mål: L: 2,8 cm. B: 2,2 cm. T: 0,2 cm. Stt: 0,8 cm.
- 21/ *Krampe av jern*. Et lite stykke flatt jern bøyd på midten. Trolig en form for krampe eller klemme. Mål: L: 2,3 cm, b: 1,3 cm.
- 22/ *Fragmenter av jernnagler*. Til sammen 32 fragmenter av jernnagler. De fleste bevart som fragmenter enten av naglehoder eller stilker.
- 23/ *Fragmenter av jern*. Til sammen 137 fragmenter av jern. Jernfragmentene inkluderer rester etter naglehoder eller stilker, samt fragmenter av kniver, beslag og andre uidentifiserte jerngjenstander.